

Breidablikk-konferansen satte storgarden i sentrum:

Kulturarven forvitrer

Mange av de storgardene på Hedmarken som nå sliter med forfall, var bygd opp ved at de på mange måter var både et administrativt og kulturteft senter. Og ikke minst hadde de et breiere økonomisk fundament.

ROLF SMÅRISETH

900 77 591 • rsm@h-a.no

LØTEN: Breidablikk hadde satt fallet av landbruksbygninger på dagsorden da de torsdag møttes til seminar på Bønsen i Løten.

Professor Ragnar Pedersen tok for seg framveksten av fenomenet storgarder og den utviklingen de har vært gjennom.

Noen av de største og mest fasjonable gardene var der allerede i dansketiden som herregårder. De var i besittelse av mennesker i det ypperste embetsverket med alle de privilegier som denne klassen nytte godt av under den danske krone.

Men mange av storgardene vokste også fram på 1800-tallet, etter unionstiden med Danmark. Ofte var det kapitalsterke folk i byene som kjøpte eller bygde opp disse herskapelige bygningene.

Det var i en tid da storgardene holdt seg med store arbeidsstokker. Både som husmenn og tjenerskap. At det også bodde flere generasjoner og til dels store familier, bidro til at det ble bygd opp en boligmasse som det i dag ikke er behov for.

Enkelte har prøvd å møte denne utfordringen med forskjellige tiltak som boligutleie og utleie til forskjellige virksomheter, påpekte Ragnar Pedersen.

At eierne at disse storgardene var kapitalsterke og ofte drev stor forretningsdrift utenfor landbruket, gjorde det mulig både å bygge og drive denne bygningsmassen. At de også var arbeidsgivere for svært mange i bygdene ga dem også tilgang på relativt billig arbeidskraft

HISTORIE: Professor Ragnar Pedersen engasjerte med foredraget om storgardens tilblivelse og utvikling. Sjur Harby frykter at denne viktige kulturarven snart er tapt.

både til bygging og vedlikehold av eiendommene.

Da mekaniseringen etter hvert gjorde sitt inntog i landbruket, blant annet treskemaskinene, ble mye av arbeidskraften frigjort. Men storgardene satt med kontrakter til husmennene. Dermed var det å finne alternativt sysselsetting for husmennene.

Med det voks det fram en håndverksindustri i tilknytning til gardene. Det kunne være å forsyne garden med varer og i stor grad, også produksjon for videresalg. Det ble en profesjonalisering av husmennene. Brukeren kunne leie ut arbeidskraft blant annet til bygge-

arbeider, og på den måten bidra til inntekter til storgarden.

Også ordningen med føderåd og odel var med på å konservere landbruket ut over på 1900-tallet. Dette har også hatt en betydning for storgardene, mener Ragnar Pedersen. På mange måter ble strukturene uendret helt fram til 1950-tallet da de store endringene tok tak i hele landbruket med en sterk effektivisering, spesialisering og mekanisering.

I dag sitter eierne igjen med enorme bygningsmasser som krever vedlikehold som det knapt er mulig å forsvare med avkastningene fra landbrukeiendommen.

BREIDABLIKK

Breidablikk er en seminarrekke med målgruppen alle som er opptatt av kulturarv i praksis. Et forum for felles interesser og utveksling av kunnskap og erfaringer. Ledes av kulturhistoriker Sjur Harby. Første seminaret arrangert i

februar 2009. Det tiende seminaret i rekken ble arrangert torsdag i Bønsen, Løten. Tema var storgårdene på Hedmarken. Arrangementene er i samarbeid med en rekke landsomfattende organisasjoner.

– Dette er ikke bare et problem og en utfordring for den enkelte eier. Det er en felles utfordring å bidra til å ivareta den enorme kul-

turarven som er i forvitring. Og det haster. Om ti år er det knapt noe mer å ta vare på, mener Sjur Harby, som ledet seminaret i Løten.